

VELKÉ OBLASTI HARMONIZACE TRESTNÍHO PRÁVA – ZÁKLADY SROVNÁNÍ

MICHAL TOMÁŠEK

Harmonizace trestního práva je v současné době velmi frekventovaným jevem. V Evropské unii vyplývá z posilování integračních snah a v nedávných letech jsme byli spíše svědky jejího posilování. Ke korektnímu pohledu na veškeré okolnosti, které s harmonizací trestního práva souvisejí, je nepochybně vhodné podívat se na věc širším než evropským pohledem. Procesy sladování trestního zákonodárství probíhají totiž i v jiných oblastech, které jsou dokonce federálními státními celky, a přesto je jejich trestní jurisdikce nejednotná. Mezi nevýraznější a nejzajímavější příklady patří USA, ale také Austrálie nebo Kanada. Skutečnost, že v USA fungují vedle sebe padesát dvě jurisdikce trestního procesu by v praxi nebyla nijak závažná, pokud by byly trestněprocesní jurisdikce padesáti států USA, Washingtonu D.C. a „federálních území“ ovládnány jednotnými pravidly. Přestože americké trestní právo vychází z jednotných ústavních zásad, vyjádřených zejména ve čtvrtém, pátém, šestém a osmém dodatku Ústavy Spojených států, soudní praxe i převažující teoretické názory ukazují, že úlohu Ústavy USA nelze co do vlivu na harmonizaci trestního procesu přeceňovat.¹ Ústava Spojených států je přesto považována za „nejvýznamnější pramen trestního práva procesního“. Je výlučným pramenem základních principů, uplatňovaných ve všech státech, Districtu of Columbia a na federálních územích. A konečně vymezuje pro americký trestní proces pevný rámec, který v každé z padesáti dvou trestních jurisdikcí nepřekročitelný. Na druhé straně, úprava vyplývající z federální ústavy není považována za natolik výraznou, aby na úrovni jednotlivých států zamezila specifickým úpravám trestního procesu. Jednotlivé státy USA si tak vytvořily vlastní principy, které sice nemusejí porušovat zásady, vymezené Ústavou USA, nicméně je mohou doplňovat takovým způsobem, že vlastně dochází ke tvorbě partikulárního trestního práva procesního. Také australský případ ukazuje hned na několik podstatných rozdílů s procesem „europeizace“ trestního práva. Kromě zřetelného rozdílu, že Austrálie je federativním státem, což Evropská unie není je tu předně skutečnost, že australských devět systémů trestní jurisdikce je daleko homogennějších než dvacet sedm systémů evropských. Další rozdíl určitě spočívá v postoji k harmonizaci trestných činů, kde je míra rezistence v Austrálii možná srovnatelná s mírou rezistence v řadě členských

¹ Např. Frase, J., *Criminal Procedure in a Conservative Age*, 1986.

států Evropské unie. Nicméně australská federální legislativa určitě není tak aktivní až aktivistická v tvorbě harmonizačních aktů trestního práva, jako je poslední době právo tvorba EU. Metody harmonizace trestního práva v Austrálii i v USA omezují závazná federální pravidla a snaží se spíše hledat vhodnější cesty sblížení prostřednictvím soudcovského práva nebo vzorových pravidel. Pokud bude v Evropské unii ratifikována Lisabonská smlouva, zvýší se patrně tlak na harmonizaci trestního práva mezi členskými státy další normotvornou aktivitou na evropské úrovni. Tradiční princip evropského práva, princip „proporcionality“ by měl být korektivem takových zásahů do národního trestního práva členských států, v čemž jsou americké nebo australské zkušenosti jistě cennou inspirací.

SROVNÁVACÍ ZÁKLAD HARMONIZACE

Myšlenka, že trestní právo je právem „teritoriálním“ ve smyslu jeho spjatosti s konkrétním územím, je považována za základní princip anglického common law, z něhož vzešlo i právo australské, americké nebo kanadské.² Obraz teritoriality jako základního normativu australského trestního práva je podložen předpokladem, že trestné činy nemají extrateritoriální účinky. Jak konstatoval Nejvyšší soud státu Nový Jižní Wales v právní věci **McLeod v. Generální státní žalobce**³ veškeré trestné činy mají místní povahu. Proto jurisdikce nad trestnými činy náleží zemi, kde byl trestný čin spáchán a jurisdikce Jejího Veličenstva a právo (britského) impéria nemá v této oblasti žádnou působnost. Princip teritoriality se tak v australské právní doktríně tradičně jeví jako neproblematický s tím, že má spíše praktický než akademický význam. Trestní jurisdikce v tomto smyslu vytváří fyzické hranice působnosti trestních zákonů, které jsou primárně odvozeny od územní působnosti trestního práva.⁴ Právo vymezuje vnitřek takového prostoru do politických a správních jednotek. Právní suverenity neznamená nic bez takových kategorií, jako je prostor a jeho vnitřní organizace. Idea teritoriality posiluje ideu národní suverenity, ale také centralizaci proti principu postavení jednotlivců, kteří by si své právo nosili s sebou tak, jak to známe kupříkladu z práva islámského.⁵ Princip *forum delicti commissi* je posunem od kontroly jednotlivců ke kontrole jejich jednání v rámci určitého právního prostoru.

V předchozím odstavci popsané principy odrážejí moderní anglickou koncepci trestního práva, která dosáhla svého vrcholu na přelomu XVIII. a XIX. století a přirozeně ovlivnila koncepci práva australského, ale také práva ostatních zemí pod britským vlivem, včetně kupříkladu USA. Anglické právo spojuje trestnou činnost s úzce vymezeným územním prostorem a trestní proces má tak být co možná nejvíce územně decentralizován. Proto jak v USA, tak v Austrálii je trestní právo v suverénní pravomoci nikoliv federace států, nýbrž států jednotlivých a jen nalézání způsobů, jak trestní zákonodárství v rámci takových federací sladovat, se jeví jako velmi proble-

² Dellit, C., Fisse, B., Keyzer, P., *Territorial and Exterritorial Jurisdiction in Criminal Law*, Sydney 1993.

³ *McLeod v. Attorney General (NSW)*, 1891, AC 455.

⁴ Farmer, L., *The Law of the Land: Criminal Jurisdiction 1747–1908*, Cambridge 1997.

⁵ Podrobněji např. Knapp, V., *Velké právní systémy – úvod do srovnávací právní vědy*, Praha 1996.

matický proces. Obdobné výzvě čelí v posledních letech také Evropská unie, kde ovšem nejde o harmonizaci trestního práva v rámci jednoho státu, jímž EU zdaleka není a ani v dohledné době nebude, nýbrž o sblížování trestních jurisdikcí suverénních evropských zemí. Metody sblížování trestních jurisdikcí v USA, Austrálii nebo v EU vykazují přes rozdílnost všech tří celků a jejich právních řádů řadu společných znaků. Například v americkém trestním procesu lze najít napříč všemi státy USA základní společné jmenovatele, které mají směřovat k účinnému vynucení hmotného práva⁶:

1. Snaha dosáhnout spolehlivého zjištění faktů;
2. Adversární povaha řízení;
3. Akuzační systém dokazování;
4. Minimalizace vadných rozhodnutí;
5. Minimalizace důkazních břemen na straně účastníků řízení;
6. Podíl laické veřejnosti na rozhodování soudů;
7. Respektování důstojnosti jednotlivce;
8. Dodržování zásady spravedlivého procesu;
9. Dodržování zásady rovného zacházení;
10. Ohled na zájmy oběti trestného činu.

Předně je potřeba zdůraznit, že všechny trestní jurisdikce na území USA nesou společné dědictví anglického práva. Přestože původní anglické právo bylo ve všech státech USA změněno anebo dokonce popřeno a doplněno o nános dalších právních tradic, poskytuje základní strukturu amerického trestního procesu a tím i základ pro úvahy o jeho možné harmonizaci. Jinými slovy, v USA by bylo daleko složitější zavádět do procesního práva prvky evropského kontinentálního práva⁷, například posílit tam zásadu vyhledávací, protože angloamerickému trestnímu procesu je daleko bližší vedení adversárního procesu.⁸

Je třeba ovšem připomenout, že americký trestní proces není adversárním procesem „čistého typu“. Čistý adversární proces, kupříkladu australského typu, předpokládá úlohu „pasivního soudce“, který sleduje soupeření obžaloby a obhajoby.⁹ Americký trestní soudce není v žádném státě USA takovým „pasivním soudcem“. Jeho úlohou je především zabránit různým excesům při vedení sporu, ale může také iniciovat vyhledávání důležitých důkazů. Americký proces není zkrátka jen adversární, může nést stát od státu jistou míru prvků inkvizičního procesu, stejně jako evropský kontinentální proces není jen inkviziční, ale může mít v některých zemích některé znaky adversárního řízení.

Adversární systém byl do amerického práva zaveden podle práva anglického a v anglickém právu byl historicky vybudován jako reakce na odmítnutí inkvizičního procesu. Proto se v dnešní EU britské trestní právo tolik odlišuje od trestního práva

⁶ Fellman, D., *Optimal Criminal Procedure, Fairness and Deterrence*, *International Review of Law and Economy*, No. 3/1991.

⁷ Nejsilnější prvky kontinentálního systému nacházíme jedině v právním systému státu Louisiana, který nezapře kořeny francouzského práva.

⁸ Císařová, D. a kol., *Trestní právo procesní*, 3. vyd., Praha 2004.

⁹ *Australia Law Reform Commission Report*, Canberra April 2000.

zemí kontinentální Evropy a EU je tak daleko rozmanitějším srovnáním trestních procesů členských států než USA srovnáním všech svých 52 trestních jurisdikcí. Vliv anglického práva se v trestním procesu USA projevuje v řadě oblastí, především ovšem ve vztahu k postavení oběti. Podle anglického práva, které angličtí osídlenci přinesli na americký kontinent, byl zájem oběti usvědčit a potrestat pachatele trestného činu z velké části právě v rukou této oběti. Policejní sbory nebyly dosud plně organizovány a britská koruna a později příslušný stát, konaly jen pokud na objasnění příslušného trestného činu měly specifický zájem.¹⁰ Anglický systém spoléhal především na soukromé vyšetřovatele a tým i na soukromé žalobce. Konec koloniálního období přinesl Spojeným státům v této oblasti zejména funkci veřejného žalobce, který si v posledních padesáti letech vývoje amerického trestního procesu získal téměř monopolní postavení dispozice s trestním řízením. Řada států nicméně uznává institut soukromé trestní žaloby, ale praxe váže stále více dispozici s trestním řízením na souhlas orgánů veřejné moci. Význam oběti při dispozici s trestním řízením se ovšem zredukoval ještě dramatičtěji ve stádiu přípravného řízení. V něm je úloha policie a veřejných vyšetřovatelů naprosto dominantní, zejména v takových úkonech, jako je předběžné zadržení nebo vazba. Vývoj postavení oběti v trestním řízení je v zásadě shodný ve všech státech USA a shodný je také jeho nejnovější trend, totiž konstrukce procesních práv obětí. Proces vytyčování procesních práv obětí byl zahájen v 60. letech minulého století a v současné době ho lze považovat za další sjednocující prvek mezi trestními jurisdikcemi na území USA.

V uvedeném kontextu budíž poukázáno na zvláštní postavení britského trestního práva, které se v tomto ohledu odlišuje od většiny ostatních členských zemí EU. Proto také v procesu harmonizace evropského trestního procesu sledujeme určité napětí ve vztahu k britskému trestnímu právu. Kupříkladu v souvislosti s implementací Rámcového rozhodnutí Rady EU č. 2002/584 SVV o evropském zatykáacím rozkazu a postupech předávání mezi jednotlivými členskými státy ze 13. června 2002 vznikla ve Spojeném království pochybnost o slučitelnosti předávání do jiných členských států EU se soudcovskou ochranou základních práv. Rámcové rozhodnutí o evropském zatykači ve svém článku 1, odst. 3 stanoví, že evropský zatykač nesmí působit na změny závazků vyplývajících z ustanovení čl. 6 Smlouvy o EU, pokud jde o dodržování základních práv a právních principů. Toto ustanovení může být vykládáno i tak, že by orgán členského státu mohl odepřít předání do jiného členského státu, pokud by hrozilo ohrožení základních práv předávaného. Na podporu takového pojetí svědčí i preambule rámcového rozhodnutí, podle níž nelze členskými státy bránit v uplatňování jejich ústavních práv vztahujících se k právu na spravedlivý proces, ke svobodě sdružování, ke svobodě tisku a ke svobodě projevu. Preambule navíc výslovně deklaruje, že nelze předat osobu do jiného členského státu, pokud by hrozilo, že bude vystavena trestu smrti, mučení nebo jinému nelidskému zacházení, přestože sám text rámcového rozhodnutí výslovně neobsahuje výjimku z předávání osob v takových případech. Z uvedeného vyplývá, že rámcové rozhodnutí *implicitně* obsahuje možnost členského státu nepředat osobu k trestnímu

¹⁰ McDonald, P., Towards a Bicentennial Revolution in Criminal Justice, *American Criminal Law Review*, No. 13/1976.

stíhání do jiného členského státu, hrozí-li riziko porušování základních práv a svobod. Protože rámcové rozhodnutí zavazuje každý členský stát co do cíle, jehož má být dosaženo, může si každý členský stát upravit podrobnosti ve vlastním právním předpisu. Proto britská implementace eurozatykače ukládá, aby soudce v každém případě posoudil, zda není rozpor ze Zákonem o lidských právech z roku 1998.

Americký trestní proces se dále vyznačuje respektováním akuzačního principu a jeho kombinací s adversárním vedením řízení. Akuzační princip v kombinaci s adversárním řízením klade na veřejného žalobce jakožto zástupce státu úkol unést důkazní břemeno, pokud jde o prokázání viny obžalovaného jako protiklad k důkaznímu břemenu obžalovaného prokázat svoji nevinu.¹¹ I tento princip amerického práva vyrostl z britského pojetí trestního řízení jako prostředku, kdy se může oběť domáhat ochrany svého postavení a svých práv. Tím, že úlohu soukromého žalobce přejímá žalobce veřejný, zesiluje úlohu trestního procesu chránit jednotlivé osoby na úlohu chránit celou společnost.

Významným rysem amerického procesu je účast laické veřejnosti na rozhodování soudů. Je to společný jmenovatel pro trestní proces všech států, i když se podíl laiků na rozhodování soudů může stát od státu různit. Podíl laiků na rozhodování soudů se v USA vyskytuje ve dvou hlavních modelech: rozhodování poroty a účast přísedících soudců. Přestože většina států zná institut přísedících soudců¹², drtivá většina trestních věcí je projednávána soudy porotními. Právo obžalovaného, a v některých státech i obviněného, aby jeho věc byla projednána před porotou, lze považovat za součást práva na zákonného soudce. V některých státech je právo na projednání věci před porotou považováno také za právo strany žalující, tedy státního žalobce. Systém poroty je ve všech státech USA brán za důležitý nástroj obrany proti nekontrolované soudní moci států nebo USA, proti zaujatosti či povaze soudců a dává záruky ohledu na veřejné mínění. Z hlediska harmonizace trestního procesu je třeba považovat porotní soudnictví za nevhodnější pole pro vytváření společných principů a norem. Z hlediska trendu vývoje pozorujeme v posledních desetiletích v USA naopak ústup od využívání laických přísedících soudců. V praxi se tento systém udržuje spíše v odlehlých venkovských oblastech, kde bývá obtížné zvolit přiměřenou porotu. Přísedící jsou považováni za institut příliš ovlivněný soudní byrokracií, aby mohl co nejvěrněji odrážet veřejné mínění.¹³

Další významnou oblastí, kde lze nalézt společného jmenovatele pro harmonizaci trestního procesu, je dodržování zásady rovného zacházení. Jde zejména o zákaz diskriminace, zejména na rasovém, etnickém nebo náboženském základě. Ten vyplývá především ze čtrnáctého dodatku k Ústavě Spojených států a neomezuje se jen na zákaz diskriminace jako takové, nýbrž zahrnuje rovněž preventivní opatření. Například při zjišťování dopravních přestupků je policie v řadě států povinna uvádět údaje o etnické příslušnosti přestupitelů, aby mohlo být sledováno, že je s příslušníky všech etnik zacházeno rovným způsobem.¹⁴

¹¹ Rozhodnutí Nejvyššího soudu USA v právní věci *Tehan v. United States ex rel. Shott*, 382 U.S. 406, 1966.

¹² Silberman, L., *Non-Attorney Justice in the United States*, 1979.

¹³ Neubauer, D., *America's Courts and the Criminal Justice System*, 1992.

¹⁴ Davis, P., *Prosecution and Race*, 1998.

Nejvyšší soud USA označil za klíčový požadavek trestních jurisdikcí na území USA zejména zásadu práva na spravedlivý proces, vyplývající ze čtrnáctého dodatku k Ústavě Spojených států. Přesto je třeba tuto i jiné obdobné ústavní zásady považovat za minimální standard, který mohou jednotlivé státy ještě dále doplňovat. Na srovnání s evropským právem jde o proces tzv. „minimální harmonizace“, kde členské státy EU, stejně jako jednotlivé státy USA, musejí ve výsledku dosáhnout stavu stejného nebo vyššího, než jim daný federální (unijní) standard předepisuje. Federální ústava navíc není natolik podrobná, aby mohla upravit veškeré okolnosti trestního procesu v jednotlivých státech USA. Přestože se jeví ustanovení shora citovaných dodatků jako dostatečně srozumitelná, v některých případech musely státy přijmout podrobnější normy, čímž se mohly právní úpravy vzájemně odchýlit. Kupříkladu Ústava USA neukládá, aby procesní úkony veřejného žalobce přezkoumával soud za účasti poroty. Přesto k tomu v řadě států dochází, a také jednotlivé státy stanoví různé druhy procesních úkonů za přezkoumatelné porotními soudy (uvalení vazby, vznesení obžaloby apod.). Federální ústava omezuje svoji dikci toliko na způsob výběru porotců tak, aby se zabránilo například rasové nebo jiné diskriminaci. Ostatní aspekty působnosti porotních soudů vůči procesním úkonům veřejných žalobců jsou v působnosti jednotlivých států.

V neposlední řadě zůstává na podporu harmonizace trestního procesu v USA jeden významný argument, totiž finanční stránka věci. Větší harmonizace trestního procesu může snížit náklady na vedení trestních sporů, ale také přizpůsobení struktury trestního řízení struktuře orgánů výkoné moci může v jednotlivých státech snížit veřejné výdaje. Jestliže byl přijat sjednocující prvek v nějakém aspektu trestního řízení, bude s velkou pravděpodobností přijat také sjednocující výklad a sjednocující judikatura, což nejen sníží náklady a náročnost trestního řízení, ale také omezí rizika zkrslujících či zavádějících interpretací procesních ustanovení.

KONFLIKTY TRESTNÍCH JURISDIKČÍ

Internacionalizace zločinu je historicky nejvýraznějším impulsem k harmonizaci trestního práva. V anglickém nebo v australském právu zaznamenáváme dílčí průlomy do teritoriálního pojetí trestního práva již v samých počátcích této koncepce. Kupříkladu trestný čin pirátství na volných mořích se ukázal jako přesahující teritoriální dopad jeho páchaní a byl proto označen jako stíhatelný v rámci práva britské koruny.¹⁵ Idea územně vázaného trestního práva se tak už v samých počátcích své existence doslala do konkurence s ideou trestního práva „bez hranic“. Průnik trestního práva a mezistátních či mezinárodních vztahů je totiž skutečně otázkou trestní jurisdikce a vztahem mezi jednotlivými jurisdikcemi. Špatné vztahy mezi státy vedou k překážkám ve vydávání zločinců, dobré vztahy nebo vzájemná provázanost států ústí ve sdílení policejních informací, vzájemnou spolupráci v trestních věcech nebo až ve vzájemné uznávání trestní jurisdikce a trestního práva. Posledně jmenovaných proce-

¹⁵ Lanham, D., *Gross-Border Criminal Law*, Melbourne 1997.

sů jsme zejména od roku 1999 svědky v Evropské unii, kde příslušný proces trestní spolupráce došel až k evropskému zatykači, předávání k trestním stíhání bez státně politických rozhodnutí a k potlačení testů oboustranné trestnosti ve většině trestných činů.

Nejnovější australské teorie¹⁶ proto princip teritoriality trestného práva reflektují na pozadí některých doplňkových principů, jakými jsou:

- **princip ochrany** – kde je státní jurisdikce spojována s každým konáním, které by mohlo ohrozit veřejný pořádek nebo veřejnou bezpečnost;
- **princip státní příslušnosti** – kde je státní jurisdikce spojována s každým konáním vlastních státních příslušníků na cizím území;
- **princip pasivní personality** – kde je státní jurisdikce spojována s konáním s trestním následkem pro příslušníka vlastního státu, bez ohledu na místo;
- **princip univerzality** – kde nastupuje státní jurisdikce proto, že pachatel se nachází na území příslušného státu.

V uvedené souvislosti bývá často brán v pochybnost vztah mezi pojmy „jurisdikce podle vnitrostátního práva“ a „jurisdikce podle mezinárodního práva“. Sám pojem jurisdikce může mít totiž v různých právních rádech různý obsah či rozsah. V anglickém, a tedy i v australském právu vychází vztah mezi pojmy „jurisdikce podle vnitrostátního práva“ a „jurisdikce podle mezinárodního práva“ ze vztahu vnitrostátní trestní jurisdikce k místu spáchání trestného činu na straně jedné a ochranné doktríny mezinárodní trestní jurisdikce. Princip teritoriality byl v řadě případů prolomen nárůstem projevů mezinárodní zločinnosti, takže státní i federální trestní jurisdikce je nezřídka aplikována na skutky spáchané i mimo hranice Austrálie. Kupříkladu Zákon o válečných zločinech z roku 1945 ve znění zákona z roku 1988 umožňuje stíhat australské občany za válečné zločiny, spáchané za hranicemi Austrálie. Australský Nejvyšší soud k tomu v případě **Polyukovich v. Commonwealth**¹⁷ z roku 1991 uvedl, že jde o zvláštní výkon vnějších pravomocí Australského svazu v souladu s jeho Ústavou, aplikovaný i na minulé chování osob, jež v rozhodné době nemusely mít s Austrálií žádný vztah. V posledních letech i ve světle citovaného soudního rozhodnutí Austrálie stále více reaguje na nové výzvy boje s internacionalizovanou trestnou činností, jako je například obchod s drogami nebo s lidmi a zejména boj s terorismem.

Otázka, kdo by měl vykonávat trestněprávní jurisdikci nad některými jednáními, zda stát, federální společenství nebo společností nadnárodní či mezinárodní, se jeví jako závažný politický a právní problém, jehož řešení není ušetřena ani australská realita. Judikatura australských soudů se v této otázce velice snaží potlačit její politické pozadí, v čemž ovšem není zatím příliš úspěšná. Současný trend bere daleko méně než dříve ohled na teritoriální povahu trestního práva a daleko více naopak zohledňuje federální nebo dokonce mezinárodní vynucení práva.¹⁸ Australské soudy se tak stále častěji musejí uchýlovat k jakýmsi „testům teritoriality“, kde je jedním z úkolů poroty určit, zda dopady trestných jednání nepřesahují místní, státní nebo dokonce fede-

¹⁶ Goode, M., *The Tortured Tale of Criminal Jurisdiction*, IN: Melbourne University Law Review, 1997.

¹⁷ Nejvyšší soud Austrálie v právní věci Polyukovich v. Commonwealth, 1991, 172 CLR501.

¹⁸ Dellit, C., Fisse, B., Keyzer, P., *Territorial and Exteritorial Jurisdiction in Criminal Law*, Sydney 1993.

rální rozměr. Nedostatek určení teritoriality může mít dokonce stejný účinek jako *in dubio pro reo*. Jak konstatoval australský Nejvyšší soud v právní věci **Thompson v. Královna**¹⁹ z roku 1989, pokud porota neurčí spolehlivě teritoriální aspekt trestněprávního jednání, měl by být obžalovaný v takových pochybnostech osvobozen.

V Austrálii funguje podle principu teritoriality devět různých trestních jurisdikcí. Své trestní právo má každý ze šesti států Australského svazu²⁰, trestní jurisdikcí jsou nadána obě australská teritoria²¹ a je tu přirozeně i federální trestní zákonodárství. Každý ze států nebo z teritorií má právo vykonávat trestní jurisdikci na svém území a současně má za povinnost nevměšovat se do trestní jurisdikce jiného státu nebo teritoria. Trestní právo většiny států a teritorií je trestním právem psaným. Jeho základem se stal trestní zákoník státu Queensland, sepsaný roku 1897 Sirem Samuelem Griffithem podle vzoru italského trestního zákoníku. Trestní zákoník státu Queensland se stal posléze předlohou trestních kodexů Severních území, Tasmánie a Západní Austrálie. Existence psaného trestního práva nicméně v jurisdikcích jednotlivých australských států a území nevyklučuje aplikaci precedentního práva podle britského modelu.²² Velký vliv precedentního práva přetrvává v Území hlavního města Canberra a ve státech Nový jižní Wales, Jižní Austrálie a Victoria. Nedávnou reformou trestního práva prošlo Území hlavního města Canberra, které v roce 2002 přijalo úplný trestní kodex s účinností od 1. ledna 2006.

Tradiční anglická doktrína, že trestné činy by měly soudit soudy v místě, kde byly tyto trestné činy spáchány, prošla zejména v uplynulých sto letech těžkými zkouškami, v nichž často nemohla obstát. Konflikty trestních jurisdikcí poznamenaly nové technologie a zbraně, ale také mnoho prvků internacionalizace trestního práva. Za učebnicový příklad vlivu nových technologií na konflikt trestních jurisdikcí je v Austrálii podáván rozsudek Nejvyššího soudu země v kompetenčním sporu **Ward v. Královna**²³. Skutkovým dějem tu byl trestný čin vraždy, kde pachatel na břehu řeky Murray ve státě Victoria zasáhl oběť na druhém břehu této řeky ve státě Nový jižní Wales. Podle doktríny *forum delicti commissi* bylo stíhání zahájeno podle práva státu Victoria, ovšem v odvolacím řízení došel Nejvyšší soud k závěru, že rozhodným právem je právo státu Nový jižní Wales, kde došlo k následku trestného činu. Tato následková teorie je pro vztah jurisdikcí mezi australskými státy v posledních dvaceti letech převažující a určující a byla dokonce inkorporována do některých trestních kodexů, například ve státech Queensland a Západní Austrálie.

Ve smyslu mezinárodněprávním může stát vykonávat trestní jurisdikci nad osobami, které nejsou jeho státními příslušníky, pokud spáchají skutek ohrožující bezpečnost státu. Takový přístup je považován za formu ochrany zájmů státu. V právních věcech **Obchodní výbor v. Královna**²⁴ a **Wells v. Hansford**²⁵ Nejvyšší soud došel k názoru, že v zájmu bezpečnosti Koruny a veřejného pořádku nastupuje státní juris-

¹⁹ Thompson v. The Queen, 1989, 169 CLR.

²⁰ Jižní Austrálie, Nový jižní Wales, Queensland, Tasmánie, Victoria, Západní Austrálie.

²¹ Severní území, Území hlavního města Canberra.

²² Edwards, R., Harding, R., Campbell, I., The Criminal Codes, Sydney 1992.

²³ Ward v. The Queen, 1980, 142 CLR 308.

²⁴ The Board of Trade v. The Queen, 1957, AC 602.

²⁵ Wells, J., v. Hansford, 1974, 8 SASR.

dikce i vůči trestným činům ve stádiu přípravy, kde by jejich dokonání nemuselo mít fyzický vztah k území příslušného státu. Tím ovšem nastoupila otázka exteritoriálního dopadu trestné činnosti s neomezeným potenciálem. V dnešní době hlavně terorismu. K této konstrukci poprvé přistoupil Parlament státu Victoria v trestním zákoně z roku 1958. Také státy Nový jižní Wales, Jižní Austrálie nebo Tasmánie přijaly postupně zákony, které zavedly tzv. „test teritoriality“. Například podle zákona o aplikaci trestního práva státu Tasmánie z roku 1995 jsou za mezistátně trestné považovány skutky, které nesou znaky trestného činu podle práva státu Tasmánie a současně mají teritoriální dopad na území tohoto státu. Otázku teritoriálního dopadu trestné činnosti v moderním systému common law významně popsal v roce 1985 Nejvyšší soud Kanady v právní věci **Libman v. Královna**.²⁶ Skutkovým dějem byla zpronevěra, spáchaná občany USA, organizovaná z Kanady a směřující výtěžek z trestné činnosti do Jihoafrické republiky. Nejvyšší soud Kanady vyslovil právní větu, že obžalovaní mají být souzeni v Kanadě, neboť podstatná část trestné činnosti byla spáchána na území Kanady a je zde tedy „dostatečná vazba“ ke kanadskému území. Konstrukci „dostatečné územní vazby“ aplikují podle kanadského vzoru v posledních dvaceti letech rovněž australské soudy. Například v právní věci **Lipohar v. Královna**²⁷ z roku 1999 posuzoval Nejvyšší soud Austrálie konflikt jurisdikcí ve věci podvodných jednání, spáchaných na území Indonésie, Thajska a australských států Queensland, Victoria a Jižní Austrálie, kterou nakonec přikázal do působnosti jurisdikce státu Jižní Austrálie pro nejvyšší míru „územní vazby“.

Nárůst počtu konfliktů jurisdikcí spolu s teorií a praxí testů teritoriality vyvolává v Austrálii, stejně jako v Kanadě nebo USA, potřebu úvah o sblížení trestního práva v rámci jednotlivých států těchto federativních uskupení. Současně se oslabuje teritoriální princip trestní jurisdikce, je prolamován řadou jednotlivých soudních rozhodnutí i tlakem na internacionalizaci některých trestných činů. Je posilován názor, že konstrukce a vynucení trestního práva musí být koordinovány na federální, či dokonce na mezinárodní úrovni.²⁸ V Evropské unii tomu odpovídá proces „europeizace“ trestního práva. Viděno očima angloamerického či australského systému trestního práva, exteritorialita trestní odpovědnosti nemůže být nadále pokládána za výjimečnou stránku mezinárodních zločinů, zejména válečných. U vědomí skutečnosti, že zločin se stává globalizovaným jevem, směřuje i v systému common law trend právního vývoje k oslabování principu teritoriality jako výlučného základu trestní jurisdikce.

TRESTNÍ JURISDIKCE A STRUKTURA VEŘEJNÉ MOCI

Struktura výkonu veřejné moci v oblasti trestního řízení je zejména v USA považována za významný klíč k harmonizaci trestních procesů napříč Spojenými státy.²⁹ Problém je vnímán jako synergie struktury vyšetřovacích orgánů a orgá-

²⁶ Libman v. the Queen, 1985, 21 CCC (3d) 206.

²⁷ Lipohar v. the Queen, 1999, 168 ALR 8.

²⁸ Findlay, M., Globalisation of Crime, Cambridge 1999.

²⁹ Zejména Israel, J., Federal Criminal Procedure as a Model for the States, 1996.

nů justičních. Trestní proces každého státu odráží různost struktury veřejné moci a rovněž různé prvky právního okolí, jimiž mohou být demografické složení obyvatelstva, městské nebo naopak venkovské oblasti, jejich hustota či ekonomický vliv. Za jeden z nejvýznamnějších prvků ovlivňující individualitu trestních procesů jednotlivých států USA, je považována struktura policejních a vyšetřovacích a justičních orgánů.³⁰ V jednotlivých státech se mohou lišit právě struktury orgánů činných v trestním řízení, resp. mohou se lišit jejich pravomoci. V některých státech USA se tyto orgány vyznačují vysokou mírou decentralizace, jinde jsou naopak silně centralizovány. Od modelu, kde jsou veškeré vyšetřovací úkony soustředěny do rukou orgánů v příslušné obci, aniž by byly dohlíženy nadřízenými orgány okresu nebo státu, až po vyšetřovací úkony v rukou státních veřejných žalobců.

Vztah struktury orgánů činných v trestním řízení, resp. jejich decentralizovaných anebo naopak centralizovaných pravomocí k systému trestního procesu je považován za úhelný kámen problematiky harmonizace trestního procesu v USA. Ovšem stejnou teoretickou premisu vykazuje i proces harmonizace trestního procesu v Evropské unii. V Evropské unii, pravda, není struktura vyšetřovacích orgánů a orgánů justice tolik diferencována. Snad s výjimkou struktury britské. Většinou odpovídá územně správnímu členění jednotlivých států a není vnímána za tak silný problém. Nicméně rozdíly existují a právě evropské instituce jako Europol nebo Eurojust se ve své práci nezdávka setkávají s problémy kompetencí státních vyšetřovacích a soudních orgánů.³¹ Nadto jsou mezi členskými státy EU rozdíly například v existenci nebo neexistenci institutu vyšetřovacích soudců anebo v pravomocích a pojetí veřejných žalobců, označovaných rozdílně jako „prokurátoři“, „státní zástupci“ apod. V některých zemích EU byl zachován institut porotních soudů, typický také pro právo americké, v řadě zemí funguje systém přísedících soudců z řad veřejnosti, který naopak americké právo spíše opouští.

Daleko závažnější překážku větší harmonizace trestního procesu v USA vidí americká nauka v konfliktu mezi centralizací a decentralizací při přijímání rozhodnutí o procesních úkonech. Vysoká míra decentralizace procesních rozhodnutí, kterou zná řada států, může být ovlivnitelná místními politickými zájmy v daleko větší míře než procesní rozhodnutí, přijímaná na úrovni orgánů vyšších celků, jako jsou okresy nebo dokonce státy. Ideál státního veřejného žalobce, oproštěného od vlivu místních institucí, je v USA významným teoretickým modelem, který ovšem není ve všech státech přesným odrazem skutečnosti.

Sám trestní proces se skládá z řady procesních úkonů, které si každý stát vytvářel sám jako do sebe zapadající kolečka velkého soukolí práva příslušného státu. Jakákoliv změna federálním zákonem znamená dílčí zásah do takových soukolí a tím potenciální problém pro fungování celého mechanismu. Federální zákonodárce se tak může držet spíše obecných principů unifikace. Přesto každý reformní zásah shora může vést k různým důsledkům stát od státu. Jako příklad budiž uvedena diskuse o rozsahu

³⁰ Israel, J., tamtéž.

³¹ Srov. např. Zeman, P., Eurojust – evropská instituce pro justiční spolupráci, IN: Tomášek, M., (ed.) Aktuální otázky europeizace trestního práva, Acta Universitatis Carolinae – Iuridica 2/2005.

vyšetřování policejními orgány, čili v jakém stádiu má vyšetřování policií přejít do vyšetřování orgány justice: veřejným žalobcem nebo soudcem. Tu záleží, zda státní trestní řízení začíná individuálním rozhodnutím, například vznesením obvinění veřejným žalobcem nebo soudcem anebo zda právo příslušného státu předepisuje k zahájení řízení rozhodnutí poroty. Ve druhém případě může být opět rozdíl, zda porota rozhoduje v neveřejném řízení, tedy bez účasti a vyjádření obhajoby anebo v řízení veřejném, kde může své názory prezentovat obžaloba i obhajoba. Za tak vysoké míry různosti státních trestních procesů je každý jednotlivý harmonizační krok mimořádně obtížný. Navrhovatelé takových harmonizačních kroků obvykle jednájí pod tlakem, což znamená že nejprve pohlížejí na jeden dílčí aspekt celého systému, potom na další dílčí aspekt, aby se nakonec vrátili k aspektu prvnímu, čímž dojdou k závěru, že celá reforma by byla méně účinná, než se původně předpokládalo. Výsledným efektem je skutečnost, že různé státy si vybírají různé aspekty harmonizačních kroků v různý okamžik, což vyvolává v každém státě procesy směřující k postupům naprosto odlišným od států jiných.³²

K odlišnostem trestního práva jednotlivých států USA přispívá odlišnost struktur administrativního uspořádání, jež odráží zejména demografickou povahu jednotlivých států. Státy s hustším osídlením, jako New Jersey, Delaware nebo Rhode Island musejí mít nutně jiný přístup k administrativnímu uspořádání než řídké osídlené státy jako Aljaška. Velkou úlohu hraje také vliv ekonomické infrastruktury, zohledňující průmyslovou povahu některých oblastí jako například okolí průmyslového Detroitu ve státě Michigan oproti zemědělským státům jako Iowa, Idaho nebo Wisconsin. Uvedené faktory odrážejí zejména výdaje na vedení trestního řízení na hlavu v poměru k počtu obyvatel.³³ Jen pro zajímavost, trestní řízení je dle výdajů na hlavu nejdražší v hlavním městě Washingtonu, D.C. (USD 1184) a v New Yorku (USD 496), nejlevnější v Západní Virginii (USD 117). Tomu odpovídá také počet osob činných jako orgánů v trestním řízení, jichž je nejvíce na 10 000 obyvatel právě v hlavním městě Washingtonu, D.C. (89), v New Yorku (38) a nejméně v Západní Virginii (14). Tomu odpovídají i výdaje na činnost policejních složek, na hlavu, které jsou nejnižší v Západní Virginii (USD 87) a nejvyšší v New Yorku (USD 292) a v hlavním městě Washingtonu, D.C. (USD 592). Index kriminality na 100 000 obyvatel je nejnižší v Západní Virginii (2532) a nejvyšší na Floridě (8531) a v hlavním městě Washingtonu, D.C. (11 761). Pokud jde o nezávažnější trestnou činnost na 100 000 obyvatel, vykazují nejnižší číslo Severní Dakota (822) a nejvyšší počet závažných trestných činů na 100 000 obyvatel mají opět Florida (1206) a hlavní město Washington, D.C. (2921).³⁴ V počtu soudců na 100 000 obyvatel zaujímá nejspodnější příčku Jižní Karolína (1,1) a nejvíce soudců je na tento počet obyvatel ve státech Aljaška a Vermont (5,3). Z hlediska vytíženosti soudců trestními věcmi vede Jižní Karolína (3841 věc), nejmenší vytíženost trestními věcmi vykazují soudci na Aljašce (596 věcí).³⁵

³² Israel, J., tamtéž.

³³ U.S. Sourcebook of Criminal Justice Statistics, 2004.

³⁴ Hlavní město USA Washington, D.C. bývá v právnickém žargonu někdy označován jako „murder capital“ – „hlavní město vražd“.

³⁵ Justice Expenditure and Employment in the United States, Washington, D.C., 2004.

Státní trestní justice musí rovněž strukturálně kopírovat strukturu státní policie a prokuratury, která se rozhodně liší od struktury federální justice. Ve federálním systému jsou prokurátoři USA podřízeni ministerstvu spravedlnosti USA a řízení generálním prokurátorem. Generální prokurátor USA tak kontroluje většinu federální vyšetřovací kapacity, což je v příkrém kontrastu se strukturou státního vyšetřování, kde mohou být policejní vyšetřovatelé nezávislí nejen jeden na druhém, ale také na státní prokuratuře. Další významný rozdíl tkví v rozsahu pravomocí státních a federálních policejních sil. Zatímco federální policejní složky mnohou soustřeďovat své síly toliko na vyšetřování trestných činů,³⁶ státní policejní složky musejí kromě toho zajišťovat veřejný pořádek, plnit funkci dopravní policie apod. To může mít vliv nejen na výkonnost státních a místních policejních sborů, ale také na jejich specializaci. Je pravděpodobné, a v praxi tomu tak skutečně je, že agenti federálních vyšetřovacích orgánů vykazují nesrovnatelnou míru profesionality proti místním policistům, pro něž nejsou vyšetřovací úkony kriminálních činů každodenní realitou. Například hlídkový policista se může setkat jen několikrát za rok s delikty, trestnými od jednoho roku odnětí svobody.³⁷ Uvedený rozdíl má vliv i na činnost státních a federálních soudců. Zatímco federální soudci pracují v drtivé většině s podklady připravenými specializovanými federálními vyšetřovateli, státní soudci takovou výhodu vždy nemají.³⁸ Obecně panuje, názor, že také federální soudci vykazují větší míru profesionality než soudci státní a místní. K tomu je třeba podotknout, že funkce státních a místních soudců i policejních velitelů (šerifů) závisí na volebním cyklu. Funkční období federálních soudců vyplývá totiž z Ústavy, zatímco ve zhruba třech čtvrtinách států USA musejí soudci absolvovat jistý druh voleb, aby si udrželi svoji funkci. Obdobně je tomu v případě vyšetřovatelů. Federální vyšetřovatelé jsou jmenovanými funkcemi, ale místní policejní velitelé jsou téměř všude volenými funkcionáři. Někteří autoři upozorňují v tomto ohledu na kvalifikační stránku. Zatímco na federální vyšetřovatele jsou kladeny značné nároky co do vzdělání a kvalifikační praxe, státní a místní vyšetřovatelé často takové nároky nespĺňují.³⁹ Popsaná situace se odráží i na straně obhajoby. Obhájci před federálními soudy vykazují vysokou míru profesionality, ale i specializace, například na internetovou kriminalitu, bankovní kriminalitu apod. Obhájci před státními soudy musejí často pracovat s různými okruhy trestných činů, což může mít vliv na jejich specializaci i profesionální výkony. Televizní postavy Perryho Masona nebo Bena Matlocka nejsou určitě pro procesy před státními soudy typickými figurami.

Přístupy jednotlivých států k organizaci a výkonů trestního řízení tak musejí odrážet celou řadu výše naznačených faktorů, což vede k propastným rozdílům v organizaci a vedení přípravného řízení a hlavního líčení mezi jednotlivými státy. Trestní řízení jako takové, ale především jednotlivé trestní věci mohou být a často

³⁶ Například Federální vyšetřovací úřad, známý pod zkratkou FBI nebo vyšetřovací orgány federálního daňového úřadu (Internal Revenue Service).

³⁷ Greenwood, P., Cahiken, J., Peterselia, J., *Criminal Justice Policy from Research to Reform*, Chicago 1975.

³⁸ Poster, R. *The Federal Courts: Crisis and Reform*, 1983.

³⁹ Gates, J., Johnson, C., (eds.), *The American Courts*, 1990.

samozejmě jsou silně medializovány. Vyvolávají ve společnosti mnohem více emocí než věci občanskoprávní, a tak je logické, že se Kongres USA vždy obával ukázat více odvahy při harmonizaci trestního zákonodárství, než předvedl například v souvislosti s obchodním právem.⁴⁰ Zásadním znakem vývoje amerického trestního procesu byla totiž individualizace. V řadě odvětví amerického práva, kde není federální právní úprava a každý z padesáti států může přijímat vlastní kodifikace, bylo dosaženo jistého stupně harmonizace díky takovým institucím, jako je Národní konference komisí pro jednotné právo států. Institut amerického práva nebo Americká advokátní komora. Nejvýraznějším příkladem je sjednocení obchodního práva. K podstatnější harmonizaci práva trestního ovšem z řady důvodů zatím nedošlo. Trestní právo a zejména trestní proces především nepodléhaly a nepodléhají tak silnému tlaku na harmonizaci jako právo obchodní. Hrozba, že překážky volného pohybu zboží, služeb nebo osob mezi jednotlivými státy povedou k sociálním nebo ekonomickým problémům má patrně silnější účinek než hrozba roztržičnosti trestního procesu.⁴¹ V praxi se také ukazuje, že potřeba vzájemnosti v trestním procesu je mezi státy USA poměrně slabá. Zatím se podařilo dosáhnout harmonizace pouze v dílčích procesních otázkách. Například Zákon o zajištění účasti svědků ze státu jiného, než ve kterém běží trestní řízení byl přijat všemi padesáti státy USA. Jednotný vydávací zákon byl přijat 45 státy. Kromě malého okruhu trestných činů rovněž nehrozí bezprostřední konflikty mezi zákonodárstvím jednotlivých států. Z toho důvodu není zvýšený tlak na harmonizaci trestního práva v USA na pořadu dne. Snad jen v oblasti trestního procesu existují otázky, které jsou předmětem řady vlivů na státní legislativu, včetně synergie mezi federálními principy a místními zvláštnostmi jednotlivých států.

Harmonizace trestního práva má nadto v USA daleko silnější politický podtext než má harmonizace amerického práva v jiných oblastech. V tom se USA určitě odlišují od EU. V EU jsou politicky nejsledovanějšími harmonizačními kroky daňové směrnice nebo otázky společné zemědělské politiky. Trestní spolupráce v EU stále poutá zájem spíše odborných kruhů než širší veřejnosti. Určitou výjimkou byla diskuse o evropském zatýkacím rozkazu, jejímiž svědky jsme byli i u nás. Avšak dokud nebude evropská veřejnost konfrontována v médiích s nějakou zajímavou kauzou předávání z jednoho členského státu do druhého na základě evropského zatykače, můžeme sotva čekat reakce srovnatelné s americkými reakcemi na sblížování trestního práva. Z toho plyne, že američtí zákonodárci, federální i státní jsou při každém pokusu sladit trestní proces pod značným tlakem a nenechávají se tedy příliš ovlivnit názory advokátů nebo akademiků.

⁴⁰ Wright, C., *Federal Practice and Procedure*, 1992.

⁴¹ Národní konference komisí pro jednotné právo států rozlišuje čtyři kategorie jednotných amerických kodifikací:

- i) zákony k usnadnění toku obchodních transakcí;
- ii) zákony k odstranění konfliktů při aplikaci práva více států;
- iii) zákony poskytující vzájemnost;
- iv) zákony bez výrazného mezistátního použití, ale odrážející poznatky nových technologií.

FORMÁLNÍ A NEFORMÁLNÍ NÁSTROJE HARMONIZACE TRESTNÍHO PRÁVA

Od vstupu v platnost Smlouvy o Evropské unii v roce 1993, zejména po zásadní novele Smlouvou amsterdamskou z roku 1999 se v EU konstituovala řada nástrojů europeizace trestního práva.⁴² Jsou jimi zejména:

- akty prvního pilíře EU – sekundární právo ES;
- akty třetího pilíře EU – rámcová rozhodnutí;
- rozhodovací činnost Evropského soudního dvora;
- rozhodovací činnost národních soudů.

Rejstřík formálních možností harmonizace trestního procesu je v EU výčtově určitě bohatší, než je tomu v USA nebo v Austrálii.

Americký systém je, jak již naznačeno, ve srovnání se systémem evropským, méně formální, či spíše méně formalistický. Recepce harmonizovaných pravidel trestního řízení je více na vůli jednotlivých států, než je tomu v EU. V EU totiž, je-li nějaké unifikované pravidlo po dlouhých jednáních přijato, jsou členské státy povinny je do svých právních řádů zavést.

Za americká federální pravidla pokládáme zejména pravidla řízení před federálními soudy. Federálním modelem trestního procesu jsou **Federální pravidla trestního řízení**,⁴³ která do svých trestních řádů zavedla už téměř polovina států USA.⁴⁴ Řada těchto států převzala nejenom původní znění Federálních pravidel, ale také zavedla do svých právních řádů příslušné novely. Například způsoby přezkoumání a rušení nezákonných soudních rozhodnutí podle novely Federálních pravidel z let 1966 a 1987 vzápětí převzaly státy Delaware, Severní Dakota a Západní Virginie. Ovšem i v těch státech, které principy Federálních pravidel nepřevzaly, můžeme vysledovat jejich značný neformální vliv na dílčí reformy trestního řízení.⁴⁵

Přestože žádná federální trestněprávní norma nebyla v tak dalekosáhlé míře zapracována do trestního procesu některých států, existují některé dílčí federální úpravy, které se staly předobrazem příslušných částí trestního řízení v menším počtu států. Je to například Federální zákon o zrychleném řízení z roku 1974 nebo Federální zákon o výběru porotců z roku 1968. Přitažlivost federálního modelu trestního procesu pro řadu států USA jistě nevyplývá z podobnosti federálního systému veřejné moci se systémy jednotlivých států. Pokud by jednotlivé státy měly hledat typický americký model trestního procesu, pak by jím určitě nebyl model federální. Takové otázky jako nápad trestné činnosti, již se musí trestní právo zabývat, struktura orgánů činných v trestním řízení, jejich vazby, financování nebo odborná kvalifika-

⁴² Podrobněji např. Tomášek, M., *Methoden der Angleichung einzelner Tatbestandsmerkmale der Strafdelikte*, IN: Tomášek, M., *Grundfragen des europäischen Strafrechts*, 2005.

⁴³ Federální pravidla trestního řízení byla vyhlášena Nejvyšším soudem USA v roce 1946 jako pravidla Kongresu pro trestní řízení před federálními soudy, aplikovatelná federálními soudci. Od svého vzniku byla mnohokrát novelizována, naposledy velmi významně v roce 2002.

⁴⁴ Aljaška, Arizona, Colorado, Delaware, Connecticut, Havaj, Idaho, Iowa, Kansas, Kentucky, Maine, Maryland, Massachusetts, Minnesota, Montana, Ohio, Severní Dakota, Tennessee, Utah, Vermont, Washington, Wyoming a Západní Virginie.

⁴⁵ Israel, J., *On Recognizing Variations in State Criminal Procedure*, *Michigan Journal of Law*, No. 15/1982.

ce lze daleko lépe posuzovat na modelu jiných států s podobným právním okolím než na modelu federálním. Zatímco federální orgány se mohou soustředit jen na vybrané okruhy trestných činů, od států se očekává, že budou konat jak v oblasti státního tak federálního práva. Taková perspektiva se určitě rýsuje i ve vztahu národního trestního práva členských států EU a ujednání trestní spolupráce. Kupříkladu v oblasti útoků proti finančním zájmům ES, kde měl počátkem století projekt jakéhosi evropského trestního kodexu **Corpus Juris** popsat osm trestných činů, poškozujících finanční zájmy Společenství. V připomínkovém řízení byl tento výsledný produkt opřipomínkovan a v roce 2000 znovu předložen. Zůstává však spíše v teoretické rovině, i když některé jeho části se začínají naplňovat v praxi.⁴⁶ Jde hlavně o procesněprávní stránku věci – evropský zatýkácí rozkaz. V souladu s ustanovením čl. 280 Smlouvy o založení ES, které zavádí společnou odpovědnost mezi Společenstvím a členskými státy při ochraně finančních zájmů Evropských společenství, byl v r. 1999 zřízen při Evropské komisi **Evropský úřad pro potírání podvodných jednání** (Office européen de lutte antifraude – OLAF). Do jeho působnosti náleží podíl na boji proti podvodům, korupci, praní peněz a jiným nezákonným aktivitám, které poškozují finanční zájmy ES.

Také v Austrálii se významným nástrojem harmonizace trestního práva **Vzorový trestní kodex pro australské jurisdikce**. Přípravné práce na Vzorovém trestním kodexu byly v Austrálii zahájeny roku 1990 z iniciativy Stálého výboru státních žalobců. Výsledkem byl zatím teoretický koncept harmonizovaného australského trestního práva. Text Vzorového trestního kodexu sestává z devíti kapitol:

1. Všeobecné zásady trestní odpovědnosti;
2. Jurisdikce trestní odpovědnosti;
3. Krádež, podvod loupež a trestná činnost spojená s úplatkářstvím a spolčení za účelem zpronevěry;
4. Počítačová kriminalita;
5. Útoky pro osobám;
6. Závažná drogová trestná činnost;
7. Soudní řízení přestupkové;
8. Útoky proti veřejnému pořádku a kontaminace zboží;
9. Útoky proti lidskosti, otroctví.

Vzorový trestní kodex stanoví, že princip teritoriality je v určitých případech neaplikovatelný tak, že se pro aplikaci trestního práva nevyžaduje sepjetí s územím spáchání nebo účinku trestného činu, neboť povaha trestného činu nevyžaduje sepjetí s územím některého z australských států nebo dokonce s australským územím.

Koncepce Vzorového trestního kodexu, jakkoliv zatím spíše teoretická, představuje významný krok k harmonizaci některých trestných činů mezi australskými trestními jurisdikcemi, jakož i k harmonizaci některých prvků trestního procesu. Pokud jde o harmonizaci skutkových podstat některých trestných činů, dá se metoda australského Vzorového trestního kodexu docela dobře srovnat se metodou shora zmíněného dokumentu Corpus Juris. Také v USA byly v roce 1984 navrženy Vzo-

⁴⁶ Podrobněji Fenyk, J., Kloučková, S., Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, Praha 2003.

rový trestní zákoník a trestní řád, ale práce na těchto kodifikacích se v podstatě zastavily.⁴⁷

Přestože se vzorové normy trestního práva, vypracované v EU, v USA nebo v Austrálii, zatím uplatnily v praxi toliko dílčím způsobem, nelze podceňovat jejich teoretický přínos. Ten dle mínění autora tohoto článku spočívá ve vymezení základních teoretických metod harmonizace skutkových podstat trestního práva, které jsou jistě srovnatelné, a proto přiměřeným způsobem teoreticky i prakticky využitelné.

Jiným zdrojem harmonizace trestního procesu mohou být **federální zákony**, na jejichž tvorbu mají nepochybný vliv mají mezinárodní smlouvy, schválené v rámci vnitrostátního ratifikačního procesu. Nejdůležitější z nich je určitě Mezinárodní pakt o lidských a občanských právech. V USA má federální legislativa má ovšem i jiné možnosti, jak americký trestní proces harmonizovat. Takovou možností by bylo přijetí Vzorového trestního řádu, který by do amerického práva zavedl harmonizované principy trestního řízení. Obdobná harmonizační aktivita je v USA považována za důležitou i v jiných právních odvětvích, ale zatím bylo dosaženo všeobecné shody toliko na harmonizaci obchodního práva. Vzorový trestní zákoník a trestní řád byly navrženy v roce 1984, ale práce na této kodifikaci se v podstatě zastavily.⁴⁸ V praxi ovšem Kongres USA přijal některé dílčí úpravy k harmonizaci trestního procesu, kupříkladu ve věci volby porotců, činnosti policejních sborů nebo zákazu rasové diskriminace. Za akty Kongresu se zásadním dopadem je považován například federální zákon z roku 1968 o sledování elektronickými prostředky, kde je sice umožněno jednotlivým státům rozhodnout vlastními zákony, zda zavedou elektronické sledování bez souhlasu sledovaných osob, na druhé straně federální zákon klade pro sledování určitá omezení. Jiným významným aktem byl zákon o zásazích do soukromí z roku 1980, kterým omezil orgánům činným v trestním řízení přístup k materiálům, vyráběným fyzickými nebo právníckými osobami, spjatými se sdělovacími prostředky.

Celkově vzato, federální proces nemůže z výše uvedených praktických důvodů sloužit jako univerzální model harmonizace trestního práva. Každý stát si zkrátka vybírá z federálního procesu to, co mu nejvíce vyhovuje. Federální právo je navíc právem známým po celých USA a k prosazování některých zvyklostí federálního práva v jednotlivých státech přispívají také advokáti, vystupující před státními soudy. Také soudní precedenty, nalezené státními soudci v rozsudcích federálních soudů mají větší šanci na úspěch než třeba precedenty jiných států. Přestože federální soudy mohou judikovat ve věcně omezeném okruhu trestních věcí, jejich judikatura je bohatá a rozmanitá. Je třeba ovšem upozornit, že federální judikatura odráží federální ústavnost, což vždy neznamená totožný obraz s ústavností státní. Jinou okolností, proč může být federální právo pro státní soudy přitažlivým je skutečnost, že pro státní soudce představují například Federální pravidla trestního řízení daleko větší autoritu než třeba návrhy advokátních komor nebo Amerického právního institutu v Chicagu. Federální pravidla pro trestní řízení byla schválena Kongresem a potvrzena Nejvyšším soudem

⁴⁷ Bradley, C., The Failure of the Criminal Procedure Revolution, 1993 nebo Tomášek, M., Srovnání teoretických problémů harmonizace trestního procesu v USA a v EU, Právník č. 4/2008.

⁴⁸ Bradley, C., The Failure of the Criminal Procedure Revolution, 1993.

USA, což dává záruku nejen jejich právní kvality, ale i trvalé hodnoty. V neposlední řadě zaručují, že jednání podle Federálních pravidel pro trestní řízení obstojí i v případné konfrontaci s Ústavou USA. Některé státy přijaly federální principy trestního procesu také proto, že tak učinily v jiných oblastech práva. Mnoho států USA totiž přijalo řadu zásad z Federálních pravidel civilního procesu, vyhlášených v roce 1938, která se stala modelem civilního procesu na téměř celém území USA.⁴⁹ Jestliže státy USA přijaly vesměs za svůj model Federální pravidla civilního procesu, je vcelku pochopitelné, že řada z nich volala i po obdobném modelu pro proces trestní. V době svého vzniku v roce 1946 byla Federální pravidla trestního řízení považována za přirozený projev veřejného zájmu na harmonizaci trestního řízení a ani zdaleka nedosahovala dnešní úrovně politické citlivosti. Některé státy USA přijaly zásady Federálních pravidel trestního řízení prostě proto, že již dříve akceptovaly za model civilního procesu jeho Federální pravidla z roku 1938. Jiné státy tak učinily hlavně kvůli tomu, že Federální pravidla trestního řízení dávají odpověď na některé procesněprávní problémy, které nejsou schopni vyřešit státní zákonodárci ani státní soudci.

Zatímco Federální pravidla trestního řízení jsou normou, závaznou pro federální soudy a státní soudy se jimi řídí jen tehdy, pokud byly některé zásady implementovány do státního zákonodárství, existuje v USA ještě druhá cesta k harmonizaci trestního procesu. Totiž snaha vytvořit **federální závazná vzorová pravidla**, která by jako celek přijaly za své všechny státy. Něco podobného, jako už shora citovaný Corpus Juris v Evropské unii. Obdobného účinku se zatím podařilo dosáhnout jen v oblasti obchodního práva. První federální trestní řád připravil Institut amerického práva už v roce 1931. V roce 1952 přijala Národní konference komisařů pro jednotné právo států první verzi Jednotných pravidel trestního řízení. Postupně vznikaly další verze, z nichž zatím poslední pochází z počátku 90. let. Také Americká advokátní komora vypracovala v 70. letech Standardy pro trestní řízení. Ty už byly ve vztahu k právní praxi úspěšnější. Přestože se nepodařilo dosáhnout jejich právní závaznosti, jsou hojně využívány federálním i státními soudy a některé jejich principy byly rovněž pojety do procesního práva některých členských států. Z obsahového hlediska se Standardy vhodně doplňují s Federálními pravidly trestního řízení. Řeší totiž řadu věcí, které běžně vyplývají z precedentního práva. Kupříkladu otázky vztahu soudců ke svobodnému tisku apod. Recepce zásad z Federálních pravidel trestního řízení i ze Standardů Americké advokátní komory pro trestní řízení je ovšem fakultativní. Je proto jasné, že v USA je mnoho států, které nepřijaly žádné pravidlo z žádného federálního dokumentu a vytvářejí si tedy svůj trestní proces po svém. Kupříkladu systém „jednočlenné“ poroty ve státě Michigan, systém dvou přisedících (soudců z lidu), kteří zasedají ve státě Vermont s profesionálním soudcem v senátu anebo „advokát“ poroty ve státě Havaj.

Kromě společných právních tradic hledají často státní zákonodárci inspiraci ve federálních normách, vzorových zákonech anebo v judikatuře Nejvyššího soudního dvora USA. Přestože v oblasti trestního procesu není takových federálních zdrojů při-

⁴⁹ Oakley, C., *The Federal Rules in State Courts: A Survey of State Court Systems of Civil Procedure*, Washington Law Review, 1986.

liš mnoho, mají v USA přiměřený význam. Za častý pramen harmonizace trestního procesu se také berou názory profesních organizací, advokátů i akademiků.

Také v Austrálii konstrukce Australského svazu jako federativního státu a australská koncepce federalismu je nepochybně další komplikací pro udržení principu teritoriality v australském trestním právu. Federální pravomoci v oblasti trestní jurisdikce mají ovšem své limity, vymezené australskou Ústavou. Proto musí konstrukce federálních zločinů vycházet z ohrožení zájmů, vyplývajících z federálních pravomocí.⁵⁰ Kupříkladu v pravomoci federace jsou veškeré otázky zahraničního obchodu nebo mezinárodních vztahů. Proto jsou nepochybnitelně federálními delikty veškeré trestné činy obchodu s drogami, neboť jejich potírání vyplývá pro Austrálii z ratifikovaných mezinárodních smluv.

Australská konstrukce vycházející ze subsidiarity trestního práva je obdobná nedávnému přístupu, který zaujal Evropský soudní dvůr v právní věci **Evropská komise v Rada**.⁵¹ Evropský soudní dvůr tu vyšel z předpokladu, trestní právo hraje v právních řádech členských států subsidiární roli, neboť chrání společenské hodnoty a vztahy pravidelně již upravené jinými právními odvětvími. Pokud jsou taková právní odvětví harmonizována v rámci ES, pak je jejich prostřednictvím i trestní právo závislé na právu ES, i když jím přímo ovlivňováno není a ani být nemůže. Protože trestní právo hraje roli odvozenou od úprav jiných odvětví, nespočívá právní základ ve třetím pilíři EU, jehož jsou rámcová rozhodnutí akty, nýbrž v pilíři prvním, jehož nástroji by měly být akty práva ES. Europeizace trestných činů, směřujících proti hodnotám, upraveným komunitárním právem, lze také lépe dosáhnout aktem komunitárním než unijním, neboť chráněný zájem vyplývá v tomto případě ze Smlouvy o ES, nikoliv ze Smlouvy o EU, tedy z práva komunitárního, nikoliv unijního. Z praktického hlediska je jistě výhodou, že akty prvního pilíře jsou přijímány většinou kvalifikovanou, nikoliv jednomyslně, jako je tomu v případě aktů pilíře třetího. Zásadní teoretickou otázkou ovšem zůstává, zda označení trestnosti některých konání normou komunitárního práva neznamená popření principu podle něhož není trestní právo odvedanou pravomocí.⁵²

Mezinárodní smlouvy, jichž je Austrálie účastníkem, ovšem nejsou právním základem jen pro konstrukci federálních trestných činů a jejich skutkových podstat. Mohou být rovněž zdrojem regulace trestní jurisdikce, zejména v oblasti ochrany základních práv a svobod. Kupříkladu Mezinárodní pakt o občanských a politických právech představuje základní rámec procesních práv v oblasti trestního řízení na australské federální úrovni i na úrovni jednotlivých států a teritorií.

Ovšem všeobecně podléhá „federalizace“ skutkových podstat jakýchkoliv trestných činů v Austrálii přísným testům ústavnosti. Jak konstatoval Nejvyšší soud v právní věci **R v. Huges**⁵³, *trestní odpovědnost a trest mohou být posuzovány podle federálního práva jen tehdy, pokud jsou podloženy zřetelně ústavně ověřenou ústavní*

⁵⁰ Watson, R., S., Avers, M., Australian Criminal Law – Federal Offences, Sydney 2000.

⁵¹ Rozhodnutí Evropského soudního dvora v právní věci C – 176/03 Evropská komise v. Rada ze 13. září 2005.

⁵² Tomášek, M., Zamyšlení nad měnící se funkcí rámcových rozhodnutí EU, Právník č. 4/2007.

⁵³ R v. Huges, 2000, 171 ALR 155.

pravomocí. Vhodnost posuzování federálním právem nebo použití federálního práva jako žádoucí postup nejsou dostatečným ústavním základem.

V rámci procesu omezené federalizace australského trestního práva vstoupil 1. ledna 1997 v účinnost **Federální trestní zákoník**, který doplnil **Zákon o federálních zločinech** z roku 1995.

Princip teritoriality nicméně nebyl v australském trestním právu vyvrácen ani zcela popřen. Dává stále pluralistický obraz různorodosti trestního zákonodárství mezi jednotlivými státy a teritorií. Kaleidoskopická povaha australského trestního práva přesto ukazuje, že přes různost trestních zákonů napříč touto velkou zemí či vlastně celým kontinentem, je tu jistý průnik elementárních principů, na nichž je možno se mezi všemi státy a teritorií shodnout. Jde o takové principy, jako zásada spravedlivého trestního řízení nebo rovnosti před zákonem a také o základní procesní práva účastníků řízení, která vyplývají z australské federální ústavy i z mezinárodních smluv, jichž je Austrálie účastníkem.

Na rozdíl od USA nevykazuje také Austrálie tak velké rozdíly v trestním právu a zejména v trestním procesu mezi jednotlivými státy. V USA je za významný klíč k harmonizaci trestního zákonodárství považována struktura výkonu veřejné moci v oblasti trestního řízení. Problém je vnímán jako synergie struktury vyšetřovacích orgánů a orgánů justičních. Trestní proces každého státu odráží různost struktury veřejné moci a rovněž různé prvky právního okolí, jimiž mohou být demografické složení obyvatelstva, městské nebo naopak venkovské oblasti, jejich hustota či ekonomický vliv. Za jeden z nejdůležitějších prvků ovlivňující individualitu trestních procesů jednotlivých států USA, je považována struktura policejních a vyšetřovacích a justičních orgánů.⁵⁴ V jednotlivých státech se mohou lišit právě struktury orgánů činných v trestním řízení, resp. mohou se lišit jejich pravomoci. V některých státech USA se tyto orgány vyznačují vysokou mírou decentralizace, jinde jsou naopak silně centralizovány. Od modelu, kde jsou veškeré vyšetřovací úkony soustředěny do rukou orgánů v příslušné obci, aniž by byly dohlíženy nadřízenými orgány okresu nebo státu, až po vyšetřovací úkony v rukou státních veřejných žalobců. Australské trestní právo bylo vždy sjednocováno svým anglickým předobrazem, o něhož se jednotlivé australské státy nikdy neodchýlily do té míry jako státy USA. Až do počátku minulého století bylo považováno za samozřejmé, že rozhodnutí britských soudů slouží jako precedenty i pro právo australské. Ovšem i poté se australské soudy snažily zachovat vysokou míru integrity s anglickými soudními precedenty. Jistý odklon australských soudů od anglických precedentů pozorujeme až od šedesátých let minulého století. Nicméně, viděno perspektivami harmonizace trestního práva, je Austrálie rozhodně územím daleko méně heterogenním než Evropská unie nebo Spojené státy americké.

PROBLÉMY KONSTRUKCE „FEDERÁLNÍCH DELIKTŮ“

Jak již napsáno shora, australská právní doktrína došla v otázce „federalizace“ některých trestných činů zhruba ke stejnému závěru, k němuž v poslední době

⁵⁴ Zejména Israel, J., *Federal Criminal Procedure as a Model for the States*, 1996.

dochází evropská doktrína v otázce „europeizace“ trestního práva: „federalizovanými“ trestnými činy mohou být jen taková jednání, jež ohrožují federálně chráněný zájem. Ke srovnání obou přístupů, totiž přístupu evropského a přístupu australského ovšem budiž vzápětí dodáno, že australský přístup k vymezení zločinů, ohrožujících federální zájem, se zdá být daleko restriktivnější než přístup evropský. Evropská doktrína sice vychází z poměrně omezeného okruhu takových zájmů, vypočtených například v čl. 31 Smlouvy o EU, odst. 1, písm e), ve znění Amsterodamské smlouvy roku 1999, podle něhož společný postup při justiční spolupráci ve věcech trestních předpokládá postupné přijetí opatření k zavedení minimálních norem o skutkových podstatách trestných činů a trestech v oblasti organizovaného zločinu, terorismu a obchodu s drogami. Na druhé straně jsme v poslední době svědky názoru, že harmonizace trestního práva v rámci EU by se mohla dotýkat ochrany veškerých zájmů, které vyplývají z pravomocí, přenesených ze členských států na Společenství.

Australská doktrína federálních deliktů podřizuje jejich konstrukci přísně restriktivním pravidlům v podobě testu ústavnosti. Ovšem Austrálie, na rozdíl od EU, má federální trestněprávní kodifikaci, kterou Evropa prozatím postrádá a patrně ještě dlouho postrádat bude.

Nejvýraznější vývoj zaznamenala v Austrálii, stejně jako v EU i jinde v poslední době **konstrukce trestného činu terorismu**. Až do osudného 11. září 2001 neměla Austrálie jednotnou právní úpravu terorismu. Politické násilí bylo posuzováno v rámci běžné trestné činnosti. Od roku 2001 do roku 2007 přijal federální parlament 44 nově protiteroristické zákony, které ovlivnily nejen příslušná ustanovení Federálního trestního zákoníku, ale také některé tradiční principy australského trestního práva.

V rámci zemí vlivu anglického práva nebyla Austrálie zdaleka jedinou, kdo k vymezení konstrukce trestného činu terorismu přistoupila. Spojené království, Spojené státy, Kanada, Nový Zéland i Jihoafrická republika stály stejně jako Austrálie před otázkou, jak vymezením trestného činu terorismu co nejvíce sblížit právní úpravy uvnitř vlastních celků i vůči zahraničí a jak tento nový prvek co nejvhodněji skloubit s vlastními právními principy. Je proto pochopitelné, že konstrukce trestného činu terorismu je v uvedených státech podobná, neboť všechny tyto oblasti jsou součástí angloamerického právního systému. Přesto nemůže být konstrukce trestného činu terorismu v uvedených oblastech totožná a některé její prvky vyvolávají naopak protichůdné reakce odborné veřejnosti. Jde především o otázku pohnutky, kterou považuje za důležitý znak skutkové podstaty tohoto trestného činu britský Zákon o předcházení terorismu z roku 1974.⁵⁵ Británie, které měla kvůli severoirským teroristům s takovými trestnými činy nejdelší intenzivní zkušenost, definovala trestný čin terorismu z hlediska pohnutky jako „*skutek spáchaný s politickým cílem*“. Britský protiteroristický zákon z roku 2000 tuto kategorii ještě více zpřesňuje ve smyslu, že „*síla nebo hrozba silou slouží k prosazení politických, náboženských nebo ideologických cílů*“. Stejnou formulaci převzal Zákon o potírání terorismu Nového Zélandu v roce 2002 a do jisté míry i Zákon o ochraně ústavní demokracie proti terorismu a souvise-

⁵⁵ Golder, B., Williams, G., What is Terrorism?, Problems of Legal Definition, University of New South Wales law Journal No. 27/2004.

jícím činnostem Jihoafrické republiky z roku 2004, kde vymezuje trestné činy terorismu z hlediska pohnutky jako „*skutky, které jsou páčány přímo nebo nepřímo, zcela nebo zčásti k prosazení individuálních nebo kolektivních politických, náboženských nebo ideologických pohnutek, cílů nebo konání*“. Obdobná konstrukce ovšem narazila v Kanadě, kde byla příslušná ustanovení Federálního trestního zákoníku Kanady označena za neslučitelná s Kanadskou listinou základních práv a svobod.⁵⁶

Shora naznačené problémy souvisejí s konstrukcí skutkové podstaty trestného činu terorismu také podle osoby pachatele. Australský federální trestní zákoník považuje za pachatele takových trestných činů osoby, které setrvávají v úmyslu být členem organizace, o níž vědí, že je organizací teroristickou. Je to podobná logika, jakou už před více než třiceti lety vyjádřil Evropský soudní dvůr v proslulém rozhodnutí v právní věci **Van Duyn**.⁵⁷ Od té doby razí evropské právo zásadu, že členský stát má právo považovat za rozpornou s veřejným zájmem skutečnost, že jednotlivec je nebo byl spjat s orgánem či s organizací, jejíž činnost považuje příslušný stát za rozpornou s veřejným zájmem. Určit organizace, jejichž činnost je v rozporu s veřejným zájmem, mají právo jednotlivé členské státy jako nositelé suverenity v otázkách bezpečnosti. Je ovšem pravdou, že v souvislosti s budováním prostoru svobody, bezpečnosti a práva v rámci třetího pilíře EU existuje stále bohatší rejstřík, zejména teroristických organizací, které figurují na jakémisi „evropském seznamu“⁵⁸. V téže věci ovšem Evropský soudní dvůr vytyčil důležitou zásadu restriktivního výkladu ohrožení veřejného pořádku v takových případech: pro posuzování příslušných opatření vůči jednotlivci je rozhodná jeho skutečná individuální činnost a nikoliv pouhá formální příslušnost k takové organizaci. Dále pak je důležitý i časový aspekt, totiž současná angažovanost v dané organizaci, zakládající dojem, že konkrétní osoba bude ve své činnosti pokračovat i do budoucna. Pouhá minulá a zjevně skončená angažovanost není pro danou kvalifikaci postačující. V tomto ohledu se zřejmě vnímání evropských a amerických soudů poněkud rozchází, neboť americké soudy, jak ukazují i zde uvedené příklady, nejsou zdaleka tak restriktivní při posuzování osobní kvalifikace osob podezřelých z terorismu. Jinou věcí je ovšem ohrožení veřejného pořádku a kriminalizace samotného členství v teroristické organizaci. Například kanadské nebo novozélandské soudy samotné členství v teroristické organizaci nekriminalizují. Považují je pouze za součást pohnutky k teroristickým jednáním.⁵⁹

Příklad federalizace skutkové podstaty trestného činu terorismu tak, jak byl popsán v předchozí pasáži této stati, naznačuje, že konstrukce tohoto trestného činu přesahuje federální dimenzi australského státu a sahá až k dimenzi internacionalizace tohoto trestného činu. Je ovšem otázkou, do jaké míry takto federalizované či dokonce internacionalizované skutkové podstaty nezasahují samotné základy koncepce australského práva, ve smyslu tradičního pojetí takových kategorií jako trestní odpovědnost nebo i ochrana základních práv obviněných a obžalovaných.⁶⁰ Vyslovená pochybnost

⁵⁶ R. v. Khawaja, 2006, 42 CR (6th) 348.

⁵⁷ Rozhodnutí Evropského soudního dvora v právní věci ze 4. prosince 1974, 41/74 Van Duyn v. Home Office, SbSD 1974, 1337.

⁵⁸ Srov. Pikna, B., *Mezinárodní terorismus a bezpečnost Evropské unie*, Praha 2006.

⁵⁹ Roach, K., *The World Wide Expansion of Anti-Terrorist Laws After 11 September 2001*, Melbourne 2004.

⁶⁰ Bonitt, S., McSherry, B., *Principles of Criminal Law*, Brisbane 2005.

přítom nesměruje toliko k úvaze, do jaké míry se takto internacionalizované principy trestního práva vzdalují od domácích trestněprávních tradic, ale také, což je daleko závažnější, do jaké míry mohou ovlivnit i další oblasti tohoto oboru. Jinými slovy, to co se dnes prosazuje v oblasti trestných činů terorismu, může třeba zanedlouho pronikat i do jiných oblastí trestné činnosti. Kupříkladu ve Velké Británii byla některá omezení základní práv pachatelů teroristických útoků později aplikována i na pachatele drogových trestných činů nebo trestných činů pedofilie. Mimořádná opatření mohou velmi často svádět i k jejich nekontrolovatelnému rozšiřování.⁶¹

Přes postupující federalizaci některých trestných činů, zejména trestných činů terorismu, která v Austrálii probíhá pod vlivem internacionalizace této trestné činnosti, převažuje názor, že ústup od tradičních principů trestního práva, například principu teritoriality, musí být omezen. Jistě řada právníků uznává, že terorismus, jakožto obzvláště zavrženíhodný trestný čin, může mít řadu specifických znaků skutkové podstaty. Včetně zohlednění pohnutky nebo osobní příslušnosti pachatelů k teroristické organizaci. Na druhé straně je třeba zabránit tomu, aby se z takových ústupků nestala běžná praxe.

Důležitým omezujícím faktorem federalizace některých druhů trestných činů se kromě ústrojnosti v domácím právním prostředí stává též ochrana základních práv a svobod. Australské protiteroristické zákonodárství je například podle profesorky Lucie Zedner⁶² nekonzistentní s australskou Listinou základních práv jak ve federálním kontextu, tak v kontextu některých australských států. Například ve státě Victoria, zakotvuje Listina lidských práv a odpovědností z roku 2006 velmi široký katalog práv obviněných a obžalovaných v trestním řízení. Na rozdíl od Evropy, kde se k takovým rozporům už mnohokrát vyjádřily evropské soudy v Lucemburku nebo ve Štrasburku, v Austrálii takto zásadní slovo justičních autorit v mnoha případech chybí.

* * *

Přes všechnu právotvornou aktivitu evropských institucí a přes pozoruhodnou judikaturu Evropského soudního dvora v dané oblasti není evropské právo rozhodně tak daleko v slaďování trestních procesů jednotlivých států jako právo americké nebo australské. Takové srovnání by se na první pohled mohlo jevit jako scestné – Spojené státy nebo Austrálie jsou jedinou zemí a EU je v oblasti trestní spolupráce mnohostátním společenstvím. Ovšem je třeba mít na paměti, že jednotlivé státy v Austrálii či v USA disponovaly tradičně suverénní trestní jurisdikcí, takže tvorba federálního trestního zákonodárství v mnohém připomíná proces „europeizace trestního práva“. Podobnost obou procesů se v poslední době vyjevuje především tam, kde federativní táty typu Austrálie nebo USA musejí řešit obdobné problémy jako EU, zejména v oblasti boje s mezinárodním terorismem. Europeizace trestního práva v oblasti boje s terorismem je sice pokročilá, ale zdaleka nedosahuje takové intenzity, jako federální akce boje s touto trestnou činností v USA, v Kanadě nebo v Austrálii. Nebylo ovšem smyslem této stati článku hodnotit kvantitativní rozměr srovná-

⁶¹ Zedner, L., Securing Liberty in Face of Terror, Journal of Law and Society No. 32/2005.

⁶² Tamtéž.

ní harmonizace trestního práva v porovnávaných oblastech. Šlo především o srovnání teoretických přístupů k problému harmonizace trestního procesu. Výsledky takového srovnání jistě přinesou mnohá zamyšlení i impulsy pro další teoretickou i praktickou činnost v dané oblasti.

BIG AREAS OF HARMONIZATION OF CRIMINAL LAW – BASE FOR COMPARISON

Summary

The presence of fifty-two separate criminal processes in the United States would be much less significant if those processes all were subject to a single law that mandated an exclusive comprehensive regulation for all fifty-two jurisdictions. The U.S. Constitution is not such a law. It is only source of substantial legal regulation that is applicable to all fifty-two jurisdictions. It locks those fifty-two jurisdictions into a basic procedural structure that guarantees a commonality in most overarching principles reflected in the fifty-two different processes. In Australia there are nine different sets of criminal laws operating. Each of the six states, the two territories and the federal jurisdiction has its own criminal laws. Each state or territory has control over crimes occurring within its borders and a corresponding duty not to interfere with the affairs of other jurisdictions. Criminal Codes do not supersede the system of precedent as the provisions are not free of all ambiguity and need to be interpreted.

Such a situation is quite similar to the European Union where separate twenty-seven jurisdictions reflect different systems of criminal procedure based on exclusive rights of each Member State to perform criminal justice on its own territory. Nevertheless the process of “europeisation” of criminal law launched after the ratification of EU Treaty in 1993 and in particular after its amendment through Amsterdam Treaty in 1999 opened a bulk of theoretical problems in this area.

The criminal law in the U.S. is not a subject as to which there is a natural pressure to achieve uniformity. One factor said to lead to individuality in each state’s criminal law is the diversity from state to state of the administrative environments in which that law is applied. Such differences exist in the EU as well but in general administrative a judiciary structure of European states does not differ that much as this is the case among some states in the U.S. In Australia the traditional territorial theory has been challenged by the rise of international offences. There are many offences where federal, state and territory legislatures have exercised their sovereign powers to apply the criminal law beyond their territories. There is as well a growing global interest in expanding the ambit of what are known as extraterritorial offences to include crimes against human rights such as torture, terrorism and sexual trafficking in women and children.

There can be found other factors that encourage lawmakers of the different states to look to common sources in shaping criminal procedure of their individual state. All U.S. or Australian states started with the common heritage of the English common law. This is obviously not the case for Europe where we have a heritage of continental criminal procedure and English common law tradition. The American or Australian criminal law thus has more common principles for its jurisdictions than we can find for twenty-seven jurisdictions in Europe.

Concerning the instruments of criminal law harmonisation in Europe we definitely have a more formalised system (EC directives, EU framework decisions) than in the U.S. The American or Australian systems seem to be more voluntary for individual states to adopt common principles but less burdensome as to its effects.

Key words: Criminal Law, American legal system, Australian legal system, International law, terrorism, human rights.